

УРОКИ

№ 3 (15), квітень-червень, 2008 р.

ГОЛОКОСТУ

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ТА СХІДНІЙ ПОЛЬЩІ

Науковий семінар для українських студентів

У середині квітня 2008 року Український центр вивчення історії Голокосту в співпраці з польськими колегами: Меморіальними музеями на місцях колишніх нацистських концентраційних таборів і таборів смерті Майданек та Белжець, провели спільний науковий семінар для студентів — майбутніх істориків з різних українських університетів. Семінар було присвячено різноманітним аспектам історичної долі єврейських громад на теренах Галичини: Західної України та Східної Польщі, в часи між двома світовими війнами та в період нацистської окупації цих земель у добу Другої світової війни. Такий науково-освітнянський проект Центр разом з польськими партнерами вже проводить удруге поспіль (перший семінар відбувся в березні 2007 року, учасниками якого були не тільки студенти, а й викладачі історії українських шкіл), і надалі ми будемо намагатися зробити все можливе, щоб цей семінар став традиційним для освітян та майбутніх науковців-гуманітаріїв з України.

Знання історії Другої світової війни, проблематики історії Голокосту в Європі, деякі студенти вже мають перші власні наукові публікації, також частина учасників крім англійської читає та розуміє польську і німецьку. Високий рівень підготовки нашої групи сприяв успішному проведенню семінару. Рекомендації щодо участі тих чи інших студентів надали Центрові викладачі університетів історичних та інших гуманітарних факультетів, з якими ми співпрацюємо з 2002 року в рамках різноманітних наукових і освітянських проектів. Для нас це є надто важливим, тому що ми бачимо зв'язок між напрямками діяльності Центру, в такому разі маємо підстави сподіватися, що наш труд виявиться немарним...

Форма проведення семінару, яку ми вже не раз апробували і яка нам видається непоганою для сприйняття досить важкого та неоднозначного матеріалу — це так званий «семінар на колесах». Саме завдяки такій формі наш семінар виявився продуктивним. Протягом п'яти днів учасники семінару відвідали місця, що пов'язані з єврейською історією та історією Голокосту у Львові, Любліні, Влодаві, побачили на власні очі меморіальні комплекси на місцях колишніх концентраційних таборів і таборів смерті: Майданек, Белжець, Собібор, побували в Травниках, де під час нацистської окупації Польщі знаходилася школа для підготовки охоронців (вахманів), що направлялися до гетто і таборів. Під час цих екскурсій була створена просто унікальна можливість для українських студентів побачити та поспілкуватися з тими, хто пережив Голокост у нацистських таборах смерті на польських теренах. Поряд з такими екскурсіями та зустрічами кожного дня на семінарі відбувалися лекції, заняття, дискусії, круглі столи з проблематики історії Голокосту, українсько-польсько-єврейських взаємин у часи екстремі, осмислення цих подій у сучасній Польщі та Україні. Лекторами та модераторами дискусій були польські та українські історики, що є фахівцями з даної теми: Роберт Кувалек, Жанна Ковба, Томаш Кранц, Максим Гон, Томаш Ханейко, Михайло Тяглий, Мажена Баум, Анатолій Подольський, Адам Копцьовський, Кшиштоф Сквировський та інші. Таке поєднання екскурсій та теоретичних занять сприяло високому рівню проведення семінару та бажанню осмислити побачене та почути з боку студентів-учасників.

Неможливо написати про всі враження студентів від семінару. Ми попросили всіх учасників протягом місяця

Екскурсія до Меморіального музею табору смерті Собібор

Учасниками цього річного семінару виявилися чудові молоді люди з усієї України: 14 студентів, переважно майбутніх істориків, а також політологів, соціологів та культурологів з 12 університетів України — з Києва, Івано-Франківська, Житомира, Дніпропетровська, Харкова, Луцька, Рівного, Вінниці, Запоріжжя. Вік учасників від 18 до 21-22 років, рівень підготовки — достатньо фахове

Собібор. «Дорога смерті». Розповідь колишнього в'язня Юліуса Шелвіса

надіслати свої рефлексії, а також маємо студентські анкети, які були заповнені в останні ніч та день семінару. Таким чином, спираючись на ці матеріали, я вже маю можливість виокремити деякі аспекти, що найбільше зачепили українську молодь під час наукового семінару. Передовсім вразив підхід наших польських колег-істориків, для яких є абсолютно зрозумілим той факт, що історія польського єврейства, Голокост на теренах Польщі є не тільки історією євреїв, а в першу чергу історією Польщі. Історична пам'ять сучасного польського суспільства, як до речі й багатьох інших європейських суспільств, формується на позиціях поліетнічності та полікультурності. Німецький історик Гвідо Кноп написав, що Голокост був частиною власної історії та ми відповідальні за пам'ять про власну історію, про всі її позитиви та негативи. Саме таких підходів сьогодні дотримуються наші польські колеги. Нам презентували останню книгу відомого дослідника Януша Гроса «Страх», документальне дослідження про антисемітизм у Польщі та погром у польському містечку Кельце, коли в липні 1946 року поляки немилосердно забили десятки своїх євреїв-односельчан, що пережили нацистську окупацію — гетто, табори — та повернулися до рідних домівок. Там є одне вражаюче фото (кожна сторінка цієї книги вражає): на похованні жертв погрому присутні їх родичі в польській

військовій формі, що пройшли всю війну, захищаючи Польщу від нацизму... Ми бачили на власні очі, що ця книга є в багатьох книгарнях, її наклад становить близька 100 тисяч примірників, у польському суспільстві триває її відкрите обговорення.

Коли наша група перебувала на території колишнього табору смерті для євреїв Собібор, саме в ці дні в Польщі відзначали 65 роковини повстання в Собіборі, внаслідок якого декільком десяткам приречених на знищення людей вдалося врятуватися. Ми були присутні на офіційній церемонії вшанування жертв у Собіборі та мали можливість зустрітися з тими хто пережив цей табір — голландським євреєм Юліусом Шелвісом, польським Томашем Блатом та іншими. Ці зустрічі справили на наших студентів велике враження, перед нами виступали люди, що на власні очі бачили остаточне людське падіння та людську гідність в умовах тотальної екстремі нацизму...

Ми в Центрі опрацювали анкети студентів, на питання: «Чи змінилося Ваше власне ставлення та розуміння теми Голокосту після семінару? Якщо так, то чому, як саме, під впливом чого, тощо...», більшість учасників семінару (11 осіб) відповіли наступне: «...Перевернули уявлення про Голокост, дали змогу стати на 5 днів часткою цього аду. Після таборів смерті змінилося не лише ставлення, а й світогляд у цілому. ... Під впливом лекцій, екскурсій та фільмів сформувався повний образ трагедії. Раніше це було для мене лише фізичне винищення, історична подія, соціальне явище, а тепер під впливом свідків, екскурсоводів тощо я побачила також психологічний аспект. ... Деякою мірою під впливом екскурсій ми змогли зіткнутися з реальністю, яка зараз замовчується. З'явилося прагнення до інтеграції єврейської громади в українське суспільство. ... Я відчула всю трагедію єврейського народу, його біль. Неможливо зрозуміти катастрофу без розповідей людей, які пережили, та місць, де це трапилось. ... Я відчула жах того часу, зрозуміла, що це стосується всіх нас, ми не маємо права забувати...»

Якщо так, то думаю, що наші зусилля з підготовки та проведення цього семінару не були марними.

*Анатолій Подольський,
кандидат історичних наук,
директор Українського центру вивчення історії
Голокосту*

НОТАТКИ, СПОГАДИ ТА ВРАЖЕННЯ УЧАСНИКІВ СЕМІНАРУ

Запрошення взяти участь у семінарі «Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі» я отримав від Українського центру вивчення історії Голокосту в середині березня 2008 р. Питання семінару мене одразу зацікавили, бо тема моєї магістерської дипломної роботи була «Остарбайтери та радянські військовополонені в нацистській Німеччині та країнах окупованої Європи (1941–1945 рр.)». Трагічна доля радянських військовополонених була тісно пов'язана з історією таборів Майданеку та Собібору.

До Львова я прибув 14 квітня. Усі виявили бажання взяти участь у екскурсії містом. Ми відвідали місця колишнього

єврейського гетто, вірменський квартал та багато інших цікавих місць. Повернувшись до готелю, ми розпочали працювати. Першу лекцію нам прочитав д-р Максим Гон. Його виступ був присвячений історії євреїв Західної України до Голокосту. Другим доповідачем була д-р Жанна Ковба, яка нам повідала про історію Голокосту в Західній Україні. Третім був д-р Роберт Кувалек, який просвітив нас у питання бачення в Польщі Голокосту на території Західної України. Звичайно, до кожного з доповідачів були в групи запитання, які одразу задовольнялися фаховим відповідями. На мій погляд, «цвяхом програми» була демонстрація кадрів

кінохроніки, знятою солдатом (чи офіцером) Вермахту у Львові та його околицях наприкінці червня – на початку липня 1941 року.

Вранці ми дуже рано виїхали в напрямку українсько-польського кордону. По дорозі наша група відвідала місяця, які пов'язані з часами знищення галицьких євреїв – Яновський табір (точніше пам'ятник біля тюрми, яка зараз знаходиться на місці табору), залізничну станцію, з якої відправляли місцевих євреїв до Белжецу, та пам'ятник жертвам Голокосту, споруджений у 1992 році. У Любліні ми опинилися десь після обіду. В подальшому в нас була дуже захоплююча екскурсія по єврейським місцям Любліна, яку провів д-р Кувалек. Ми відвідали єврейське кладовище, центральну частину міста. Пан Кувалек повідав історію люблінського гетто, як у довоєнний та і в період нацистської окупації, а також про замок, в якому протягом тривалого часу знаходилися тюрма – російська, нацистська, радянська. Багатьох здивував ліхтар, який вдень горів біля мосту на вході до колишнього єврейського кварталу Любліна. Пан Кувалек сказав, що цей ліхтар раритетний та залишився ще з довоєнного періоду і горить цілодобово в пам'ять євреїв-жертв нацистських переслідувань. Наша група зайшла до колишнього єврейського кварталу Любліна через стару кам'яну арку. В цій арці був вхід, через який ми потрапили до місцевого музею. Там для нас провели цікаву екскурсію, після чого ми знову взялися за роботу. На нас чекало три лекції. Д-р Подольський та д-р Кувалек окреслили україно-єврейські та польсько-єврейські відносини в історичній перспективі. Д-р Кувалек також дав коротке, але змістовне описання життя євреїв у Польщі.

16 квітня зранку ми відправилися до меморіального комплексу колишнього концтабору Майданек. Перед відвіданням музею для нашої групи розлогу та цікаву лекцію про концентраційний табір Майданек прочитав директор музею д-р Томаш Кранц. У свій розповіді він значну увагу приділив ролі цього табору в знищенні євреїв у дистриктах «Люблін» та «Галіцієн». Найвражаючим для нас було відвідування самого музею: колишніх бараків, газових камер, крематорію – місць, які пройшли та де загинули сотні тисяч невинних євреїв, поляків, українців, радянських військовополонених у трагічні 1941-1944 рр...

Лекція для української групи директора Меморіального музею Майданек д-ра Т. Кранца

Далі групу розділили на дві частини. Перша частина студентів пройшла практикум з використання архівних

документів з історії табору. Інша частина групи в цей час дивилася фільм про Майданек. Після завершення заходу частини групи мінялися місцями. Після обіду наша команда прослухала та обговорила ввечері чотири лекції. Першу лекцію прочитав д-р Даріуш Лібонка, здійснивши спробу коротко описати історію «остаточного розв'язання єврейського

Церемонія пам'яті жертв Собібору та повстання в таборі

питання» в Польщі. Інформативним було повідомлення д-ра А. Подольського про депортацію євреїв Західної України до Польщі за часів нацистської окупації. Цікаво було послухати та порівняти діяльність Праведників народів світу в роки Другої світової війни в доповідях д-ра Мажени Баум та Михайла Тягло. Останній запропонував групі «інтерактивну» бесіду після своєї лекції. П. Тяглий висував тези «за» та «проти» надання митрополиту Греко-католицької церкви Андрею Шептицькому звання Праведника народів світу. Спочатку п. Тяглий висував тезу противників визнання, та пропонував студентам спростувати або підтримати її. Після цього він висував контртезу прихильників визнання А. Шептицького Праведником народів світу. На мій погляд, це було дуже вдалим заходом змусити нашу групу брати активнішу участь у дискусії.

Наступного дня на нашу групу чекало відвідування села Травнікі. Там д-р Кувалек провів екскурсію про творення та діяльність військово-охоронного колаборантського формування «Травнікі». Далі на нас чекало відвідання меморіалу табору в Собіборі. Цього дня нам дуже пощастило. По-перше, ми потрапили на заходи, пов'язані з вшанування жертв у цьому таборі – було багато гостей (у т.ч. колишніх в'язнів, одна з яких приїхала навіть із далекої Австралії). По-друге вдалося не тільки відвідати музей Собібору, побувати на меморіальних місцях табору, але і поспілкуватися з відомим колишнім в'язнем Собібору Юліусом Шелвісом, який виділив для нашої української групи добрі хвилини 30-40.

Повні вражень, ми відправилися на місце поселення (недалеко від Влодави). Після обіду ми були у Влодаві, де відвідали місцевий музей, що знаходився в приміщенні синагоги. Там ми і залишилися для проведення занять. П. Подольський розповів про внесок Юліуса Шелвіса в дослідження історії Голокосту. Наші заняття відвідали також поважні гості. Перед нами виступив п. Блатт – колишній в'язень та учасник повстання в Собіборі. Далі ми почули про повстання організоване в Собіборі на чолі з радянським військовополоненим О. Печерським. Цікавою та проблемною була лекція М. Тягло про нацистську

політику переслідування європейських циган у роки Другої світової війни. Доповідач (залучивши широку історіографію) порівняв політику націонал-соціалістичної Німеччини по відношенню до європейських циган та євреїв, але все ж таки поставив більше питань, аніж дав відповідей: все ж таки чи можемо ми поставити знак рівності між «Vernichtungspolitik» по відношенню до євреїв та переслідуванням (часто дуже жорстоким) циган?

Наступного дня там же у Влодаві була зустріч з місцевим українським православним священиком о. Іваном Ходаком. Він розповів багато про життя української православної громади в повоєнній Польщі та Влодаві зокрема. Далі на нас знову чекав автобус та подорож до міста Белжец. Коли ми входили на територію меморіального комплексу, сильно вразила його побудова. П. Кувалек провів для нас екскурсію, розказавши трохи про особливості Белжецу та його місця в нацистському «остаточному розв'язанні єврейського питання». Особливо сильно скорботне та пригнічуюче враження складалося, коли наша група йшла до місця, де євреїв знищували за допомогою дизельного двигуна. По мірі того, як ми наближалися до того місця, стіни ліворуч та праворуч від нас ставали все вищими і вищими (від 0,5 м до приблизно 5-6 м). Далі наша група обійшла навколо весь меморіальний комплекс та направилася до музею. Того вечора ми прослухали три лекції. Першу співробітник меморіалу п. Томаш Ханейко присвятив ролі таборів смерті Белжецу, Собібору та Треблінки у нацистській «Операції Райнгард» із винищення євреїв у Генеральній Губернії. Другий доповідач (теж співробітник меморіалу) Ярослав Йоніч розказав про німецький персонал табору Белжец та його зв'язок з операцією «евтаназії» у нацистській Німеччині. Третім доповідачем виступив д-р Адам Копціовський про особливості фіксування історичних подій у єврейських громадах у різні періоди.

Останнього дня на нас, як звичайно, чекало декілька лекцій. Д-р Подольський та д-р Кувалек поділилися своїми думками з приводу пам'яті про Голокост та життя єврейських громад у сучасних Україні та Польщі. Філософського та психологічного вимірів Шоа торкнувся д-р Подольський. Про повоєнний антисемітизм у Польщі та Україні нам повідали д-р Кувалек та п. Тяглий. Останній окреслив проблему існування ревізіонізму Голокосту (а фактично його заперечення) в сучасній псевдоісторичній літературі. Після цього кожен зі студентів-учасників семінару ділилися своїми враженнями про минулі п'ять днів. Далі на нас чекала дорога до польсько-українського кордону, а потім — до Львова.

Для мене особисто цей семінар був дуже корисний. Я отримав від Українського центру вивчення історії Голокосту велику кількість наукової літератури, мав нагоду послухати лекції та поспілкуватися з видатними українським та польським дослідниками історії Голокосту та Другої світової війни, відвідати меморіальні комплекси, пов'язані зі злочинами націонал-соціалізму проти народів Європи. Я вважаю, що концепція «семінару на колесах» була дуже вдалою. Постійні зміни місця навчання, проживання, величезна кількість екскурсій просто не давали змоги з'явитися почуттю психологічної втоми або відсутності інтересу до теми обговорення на лекціях. На мій погляд, студенти мають брати більш активну участь у роботі семінару.

*Юрій Радченко, студент
Харківського національного університету*

...На жаль, як би не хотілося це констатувати, ситуація збереження пам'яті про Шоа, Катастрофу, Голокост у Польщі й Україні має вагомий відмінності. А вже в Польщі до створення таких осередків пам'яті жертв Голокосту була причетна не лише закордонна сторона, а й влада Польщі, що виділила певні кошти на добру справу. А нам, українцям, доводиться бажати тільки кращого, бо державним органам України, як бачимо, характерна тотальна бездіяльність у зберіганні пам'яті про Голокост.

Я погоджуюся з думкою д-ра А. Подольського про те, що в Україні й досі існують доволі міцні стереотипи стосовно Польщі, як «вічного експлуататора України», як країни з постійною й міцною традицією антисемітизму. Згадуючи лише декілька відомих усьому світові прізвищ — Юліана Тувіма та Бруно Шульца, можна зазначити, що вони свідомо й упевнено обирали польськість. Якраз те, що єврейських інтелектуалів, які обирали українську сторону, можна перелічити по пальцях, вказує на загрози хворобу української культури, яка не бажає бачити іноземців у своєму місті.

*Мешкова Ярослава, член клубу «Джерела толерантності»,
студентка Київського слав'янського університету*

...Відвідавши Міжнародний науково-методичний семінар «Історія Голокосту на Західній Україні та Східній Польщі» і побувавши в таких місцях як Майданек, Собібор та Белжец, світогляд і ставлення до проблеми антисемітизму в мене змінилися. Цей семінар дав мені стимул займатися дослідницькою діяльністю, щоб більш глибоко вивчати історію Голокосту, що безпосередньо переплітається з історією України, є невід'ємною її ланкою...

Відвідавши табори смерті, я був вражений звірствами. Проблема Голокосту є невід'ємною ланкою людської історії про яку варто пам'ятати і не замовчувати. Ми зобов'язані досліджувати цей європейський феномен, щоб наші наступні покоління не повторювали таких злочинів проти будь-якої нації.

*Сергій Новосад, студент Чернівецького
національного університету ім. Ю. Федьковича*

...Я був приємно здивований рівнем проведення цього семінару — лекційними заняттями, дискусійною частиною, стилем і майстерністю ведення наукової роботи дослідників. Сама організація здійснення, чіткий та інтенсивний графік наших "подорожей", поєднання екскурсійного ознайомлення з переглядом важливих документальних та художніх фільмів, спілкування з вітчизняними й закордонними фахівцями з історії Голокосту (науковими співробітниками музеїв та архівів, викладачами університетів), колегами-студентами, свідками та учасниками тих трагічних подій, безумовно сприяли тому, що кожен з нас відкрив нові сторінки власного уявлення й розуміння складних і досить неоднозначно висвітлених історіографією трагічних подій європейської історії ХХ ст.

Для мене участь у такому неординарному науковому заході принесла досить багато: новий інформаційний комплекс з світової та вітчизняної історії; теми для вивчення й можливих дослідницьких праць з історії Голокосту в Україні; знайомство з досвідом провідних вітчизняних і польських вчених, різноплановим науковим баченням головних аспектів історії Шоа, методологією та специфікою дослідження; відкриття нових міст і музеїв, меморіальних комплексів і наукових осередків; отримав змогу оцінити і порівняти не лише відношення суспільства і влади до історичної пам'яті свого народу, а й дві такі близькі, але все ж різні культурні традиції.

*Москальов Денис, студент історичного факультету
Дніпропетровського національного університету*

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРУ

VIII ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС ІССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УЧЕНИЧЕСКИХ РАБОТ
«ІСТОРІЯ І УРОКИ ХОЛОКОСТА» (КИЄВ, 18-19 МАЯ 2008 Г.)

Уже восьмой год в живописных пригородах Киева проходит конкурс ученических работ. Организаторами конкурса по уже многолетней традиции выступают Украинский центр изучения истории Холокоста, ВААД Украины и Евроазиатский Еврейский Конгресс. На этот раз нас принимала весенняя Пуца-Водица. Было много встреч с теми, кто уже знаком, и занимательные знакомства с теми, кто только вливается в наше сообщество. Несмотря на трагичность темы, так сложилось с годами, что конкурсы наши очень добрые. Может быть, только теплый, мягкий юмор в силах смягчить горечь темы Холокоста, сложность человеческого выбора. В любом случае, разъезжались все друзьями, полными ярких впечатлений.

Но событию предшествовала большая тяжкая работа. «Невидимые миру слёзы». На конкурс пришло много заявок, и было прислано около полусотни работ. Тяжкий труд для рецензентов и жюри — отборочный тур. Его прошли 33 работы, которые были допущены на второй, очный тур конкурса. В этом году мы построили работу оргкомитета таким образом, что кроме рецензируемых работ члены жюри ознакомились абсолютно со всеми работами и оценили каждую работу по 7-ми позициям.

Жюри конкурса за работой

Я хочу сразу отметить, что работать в жюри совместно со специалистами такого уровня, с таким авторитетом в обществе — это высокая честь. А ребятам, я думаю, очень повезло получить такой мастер-класс по написанию и презентации научных работ.

Так как я — школьный учитель, я всегда стараюсь быстрее найти общий язык с ребятами, их впечатления, их оценка — для меня чрезвычайно важны. И мне приятно, что наши усилия, наши проблемы и трудности были не напрасны: ребята, точнее наши юные коллеги, и их наставники получили и удовольствие, и школу, и много добра и света.

Особо поразило ребят по сравнению с другими конкурсами очень серьезное отношение к школьникам со стороны ученых-историков, членов жюри. А доброжелательная строгость

Виталия Нахмановича, заведующего отделом Музея истории города Киева, ответственного секретаря Общественного комитета для увековечивания памяти жертв Бабьего Яра, вызвала такую оценку: «Адреналин!!!». Очень понравились ребятам круглые столы по дискуссионным вопросам защиты работ, практикум «Как готовить творческую работу к конкурсу».

Особенный восторг вызвал тренинг «Стереотипы и преубеждения», который провел Александр Войтенко, тренер Всеукраинской ассоциации учителей общественных дисциплин «Нова доба».

Наш конкурс всегда отличает особая атмосфера, сочетающая в себе доброту, теплый юмор, заботу и серьезное ответственное отношение к участникам конкурса, как к равноправным партнерам в исследованиях и раздумьях. Перед нами юные коллеги со своим видением мира, и наша задача — подсказать, как лучше сделать дальнейшие шаги.

В этом году обращало на себя внимание большое количество работ, посвященных исследованиям региональных особенностей Холокоста. Традиционно волнует подростков тема выбора и тема Праведничества в частности.

Самой сильной работой конкурса было единогласно признано исследование Марии Авраимишиной из Кременецкого лицея им. У. Самчука (Тернопольская область) «Голокост на Кременеччині на основі фондів Кременецького краєзнавчого музею і свідчень очевидців». Мария подготовила интересную презентацию и великолепно провела защиту своей работы. Её научный руководитель — Семенюк Людмила Ивановна. В прошлом году безусловным победителем нашего конкурса также был ученик Людмилы Ивановны — Роман Семенюк. Обе работы учеников Л.И. Семенюк производят впечатление очень добротной подготовки, серьезного анализа исторических источников, что говорит о высоком уровне руководства работой учеников — чего, к сожалению, часто нельзя было сказать о многих других участниках.

Часто небрежное, неграмотное оформление работы снижало впечатление от вдумчивых, неравнодушных исследований. Досадные случаи даже не компиляции, что вполне допустимо в школьной работе, а плагиат вызывали неоднозначные чувства и к соискателю, и к научному руководителю. А у меня, как у учителя, много лет отдавшего детям, возникает вопрос: а как соотносить это с нормами научной этики?

Там же, где учитель тщательно работает с учеником на всех этапах исследования и презентации, сразу видно по качеству работы. Так, следует отметить Десятова Дмитрия Леонидовича из Мешково-Погореловской санаторной школы-интерната Жовтневого района Николаевской области, подготовившего к конкурсу работы двух учениц: Десятовой Анастасии «Особливості Голокосту на Миколаївщині» и Пищенко Веры «Офіційно не визнаний праведник світу. А. Шептицький у житті євреїв часів Голокосту». Обе работы получили призовые места: Анастасия Десятова — 1 место и Вера Пищенко — 2 место. Обе девочки награждены путевками в международный

межнаціональний лагерь «Истоки толерантности», который будет проводиться в Одессе.

Среди победителей (2 место) — Мильман Мария из Киево-Печерского лицея «Лидер» (научный руководитель Юрий Станиславович Комаров) с работой «Проблематика праведництва народів світу. Основні соціально-психологічні аспекти» и яркой, запоминающейся, полемической защитой.

Третье место заняли Карповская Анна из Днепродзержинска Днепропетровской области и Белоус Татьяна из города Черновцы. Анна Карповская подготовила работу, посвященную теме, вызывающей обостренный интерес и острые дискуссии, "Роль Р. Шухевича та батальйону «Нахтігаль» у знищенні єврейського населення в роки Другої світової війни" (научный руководитель — Козорог Александра Геннадьевна). Анна собрала любопытные материалы и смогла отстоять свою собственную точку зрения.

Татьяна Белоус представляла работу «Трагедія чернівецького єврейства», выполненную группой одноклассников под руководством Герасим Натальи Павловны, прекрасно оформленную и готовую к экспозиции. Обе девочки награждены путевками в молодёжные лагеря: Аня Карповская поедет в образовательный лагерь еврейской молодежи «Шорашим» в Карпаты, поселок Ясиня, а Тая

Защита и обсуждение работы

Белоус — в лагерь межнациональной толерантности «Молодая гвардия».

Поощрительных призов — путевками в лагеря толерантности — удостоились работы, вызвавшие интерес и качеством исследования и презентацией на конкурсе. Первой назову Максимюк Алла из посёлка Кривое Озеро Николаевской области с прекрасно оформленной работой «Діти України — жертви Голодомору та Голокосту» (уч. Коваль Антонина Ивановна). Алла сделала попытку сравнительного анализа и наметила пути дальнейшего изучения темы.

Интерес вызвали работы ученицы многолетнего и активного участника наших конкурсов Трухачевой Виктории Викторовны: Михайлова Марина, ученица 9 класса Родионовской школы Криворожского райбона Днепропетровской области «Історія загибелі Корчака — попередження людству: це не повинно повторитися» (учитель Горбачова Алла Григорьевна), дополненная скульптурными работами автора. И Богатирчук Наталья из Никополя с работой «Друга світова війна в спогадах нікопольчан». Как показывает опыт, преподавателю лучше сосредоточиться на подготовке одного, максимум двух учеников, потому что реальный успех приходит только тогда, когда в работу вложено много сил, энергии, внимания.

Серьезная, обстоятельная, вдумчивая работа Полинкевич

Юлии из Новокопачинской школы Братского района Николаевской области «Осмыслення Голокосту» также стала призером конкурса. Что особо радует, научный руководитель Юлии Бильченко Елена Викторовна впервые принимает участие в конкурсе. Юлия доказала на примере Николаевщины актуальность преодоления ксенофобии и нетерпимости для многонациональной Украины. Очень интересно у Юлии вкрапление истории своего многонационального села в канву раздумий об этнонациональных стереотипах как одного из звеньев геноцида. Анализ проведенного среди односельчан анкетирования по шкале Богардуса выявил несколько неожиданную проблему: идеализация собственного этноса — украинцев, и как следствие, Голодомор ставится выше Холокоста. Вспоминается притча «Чья кровь краснее?»

Особо отметим работу Данченко Валерии из Киевской специализированной школы № 254, научный руководитель Шестакова Наталья Петровна. Валерия представила на конкурс скульптурную композицию «Голокост. Скорбота». Презентуя свою работу, Валерия обстоятельно показала, что Холокост — не только еврейская проблема, и прочитала собственные стихи. Нас очень радует ее победа, тем более, что в этом году киевские работы не очень баловали жюри. Кроме Валерии и уже упоминавшейся Марии Мильман, можно отметить интересную работу Гнатовской Екатерины из Киевской школы № 174 с работой «Їх урятували з фашистського пекла», посвященной конкретным историям Праведников народов мира. Ее научный руководитель Лазнюк Надежда Васильевна — сама из семьи Праведников, спасших во время войны еврейскую семью от смерти.

Порадовали нас те наши дебютанты, учителя которых впервые принимали участие в нашем конкурсе. Это, в первую очередь, Ганжа Иван из Новотроицкой гимназии Херсонской области, работа «Трагедія циганського народу в роки Другої світової війни», научные руководители Коломиец Лариса Геннадьевна и Охредько Олег Эдуардович. Также Иванюк Оксана из Кременецкой школы-интерната, работа «Трагедія єврейського населення на Кременеччині» (научный руководитель Тимошук Наталья Леонидовна). Успех этих учеников вселяет надежду, что сотрудничество с учителями продолжится. Также интересные работы были из Крыма, из Полтавы, из Донецка.

Работа Неверова Антона из города Дружковка Донецкой области «Души прекрасные порывы (по письмам А. Бичая к С. Басиной)» (научный руководитель Макарова Нина Георгиевна) была посвящена фронтовой переписке как историческому источнику. Антон награжден поездкой на Брестскую международную молодежную конференцию «Холокост: память и предупреждение», которая будет проходить в двадцатых числах июня, и рассвет 22 июня в 4 часа утра делегаты конференции будут встречать на митинге-реквиеме в Брестской крепости, первой принявшей на себя удар армий нацистской Германии.

Вместе с Антоном представлять Украину в Беларуси будет Мария Аврамишина, занявшая I место на конкурсе "Уроки Холокоста". И мы обязательно представим отчет о том, какие впечатления вынесла наша украинская делегация о встрече молодежи в Бресте.

VIII конкурс закончился, началась подготовка к IX конкурсу!

*Светлана Кандеева,
учитель истории Еврейской религиозной гимназии-интерната «Орах Хаим» № 299 (Киев),
координатор образовательных программ
Евразийского Еврейского конгресса*

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ СЕМІНАРИ ЦЕНТРУ
**СЕМІНАР ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ В ОДЕСІ:
ПОЧАТОК ЗНАЙОМСТВА З ІСТОРІЄЮ ГОЛОКОСТУ**

Наш час висуває цілий ряд вимог до професіоналізму вчителя-історика. Це і добре знання джерельної бази, і володіння інтерактивними технологіями, вмінням модерувати дискусію... Проте кожен розуміє, що, перш за все, педагог-історик має володіти достатніми знаннями предмету викладання та методикою його викладання. Історія Голокосту — складний і досить контрверсійний проміжок всесвітньої історії та історії України ХХ ст. Вивчення цього питання, навіть в рамках шкільного курсу, потребує додаткових знань про різні аспекти Катастрофи, її передісторію, вплив цієї події на перебіг подій у світі в повоєнні роки. Вчитель має знати різні підходи до вивчення теми, бути готовим до розмови як про психологічні так і про філософські аспекти проблеми.

Вже кілька років поспіль Український центр вивчення історії Голокосту надає фахову допомогу у методичному і дидактичному професійному зростанні вчителів історії України. Окрім можливостей, які надаються Центром — література, консультування, доступ до електронних носіїв інформації, педагоги-історики мають можливість безпосереднього навчання на семінарах.

Щороку працівники Центру організовують та проводять семінарські навчання для тих, хто виявляє підвищений інтерес до вивчення теми і бажає викладати її фахово. Підготовки, яка сьогодні здійснюється вузами з питань історії Голокосту, як зазначають самі вчителі, недостатньо щоб почувати себе впевнено при викладанні теми історії Голокосту. Адже, окрім вивчення безпосередньо історії, вчитель працює над формуванням ціннісних понять, формує ставлення старшокласників до різноманітних аспектів суспільного життя, навчає мислити і сприймати політичне і суспільне життя критично. Саме такі методологічні підходи до

навчання вчителів покладені в основу семінарів, які відбулися в Одесі 23-24 квітня (семінар було проведено в співпраці з Інформаційно-методичним центром Міського управління освіти) та плануються до проведення в Харкові в серпні. Впродовж двох днів учителі мають можливість прослухати професійні лекції, що проводяться працівниками Центру, взяти участь у дискусіях, зустрітися з колегами з інших наукових установ чи закордонними фахівцями. На семінарі в Одесі з групою вчителів працювала працівниця Інституту «Яд Вашем» (Єрусалим, Ізраїль) Ірит Абрамські, що підготувала спецкурс за темою «Сторонні спостерігачі в Голокості». Педагоги мали можливість почути лекції істориків А. Подольського, М. Тяглого, В. Нахмановича, ознайомилися з видавничою діяльністю Центру. Було презентовано робочі зошити для учнів з питань ксенофобії, антисемітизму, протидії дискримінації, які випущені в рамках проекту ОБСЄ, що реалізується в європейських країнах, в т.ч. і в Україні.

Такі семінари, як визнають учителі, дають можливість глибше зрозуміти тему, професійніше здійснювати навчання в класі, спонукати учнів до більш глибокого вивчення історії Голокосту самостійно. Випускники таких семінарів, які бажають працювати з темою в подальшому, мають можливість щороку отримати додаткову підготовку на двотижневому навчанні в Ізраїлі на базі Інституту «Яд Вашем». Цього року вже третя група українських учителів, що пройшли навчання в Центрі та співпрацюють з ним, відвідає цю країну з метою підвищення фахового рівня.

*Олександр Войтенко,
експерт з методики викладання,
тренер Всеукраїнської асоціації «Нова доба»*

ЯК ВИПУСКНИКИ «ЯД ВАШЕМУ» ВИКОРИСТОВУЮТЬ ОТРИМАНИЙ ДОСВІД

25 квітня 2008 року в м. Одеса на базі ліцею було проведено семінар випускників, що пройшли навчання в Меморіальному музею та Інституті «Яд Вашем» у Єрусалимі. На семінарі були присутні випускники 2006 та 2007 років. Розпочали семінар учні ліцею театралізованою виставою до Дня жалоби за жертвами Голокосту.

Допоки жива людська пам'ять, трагедію Голокосту слід згадувати із соромом і жахом. Людство мусить не забувати про мільйони ні в чому не повинних євреїв і представників інших меншин, про чоловіків, жінок і дітей, яких було знищено варварськими методами, і віддавати їм належну шану. У ті часи понад півтора мільйона українських євреїв було знищено нацистами. Було втрачено сотні єврейських громад, які протягом століть збагачували національне життя України.

У першій частині семінару виступила д-р Ірит Абрамські з підсумками про співпрацю Українського центру вивчення Голокосту та Інституту «Яд Вашем».

Також учасники семінару познайомилися з новими навчальними матеріалами, що присвячені вивченню проблем ксенофобії, антисемітизму, дискримінації та расизму в сучасному світі. Навчальні матеріали складаються з трьох частин, кожна з яких представляє собою окремі робочий зошит для учнів старших класів. Друга частина семінару — це обмін досвідом учителів з методики викладання Голокосту на уроках історії.

Особисто я поділилася з колегами своїми наробками і наробками моїх колег. Так у нашій середній загальноосвітній школі з поглибленим вивченням окремих предметів № 10 міста Марганця запроваджується робота з посібником д-ра Ірит Абрамські «Три ляльки». З цим

посібником працюють учителі початкових класів на класних годинах. Під час зимових та літніх канікул у нас проходить заняття школи "Ерудит", де учні мають змогу попрацювати з посібниками "Катастрофа і пам'ять о неї", "Чтобы знали и помнили", "Стоящие рядом".

Учасники семінару під час занять

Я познайомила колег з розробленим мною модулем «Методика виховання толерантності в процесі вивчення історичного матеріалу на прикладі Голокосту». Цей модуль отримав право на життя завдяки проекту Світового банку «Рівний доступ до якісної освіти в Україні», «Професійний розвиток педагогічних працівників», і буде включений до програми «Підготовка викладачів для системи післядипломної педагогічної освіти» Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у 2008-2009 навчальному році.

Мета модуля – формування професійних компетентностей для здійснення процесу виховання толерантності в процесі вивчення історичного матеріалу на прикладі Голокосту. А актуальність вивчення та викладання трагічної історії євреїв на теренах України в добу Другої світової війни та нацистської окупації має такі риси: якщо ми приймаємо тезу про українське суспільство як поліетнічне та багатокультурне, що складається з історії та культури українців, росіян, євреїв, поляків, кримських татар і багатьох інших національних спільнот чи меншин, у такому разі історія Голокосту на українських землях бачиться не тільки складовою сторінкою історії єврейського народу, а й цілком природно частиною історії України ХХ століття, історії Другої світової війни на українських землях.

Таким чином, актуальність вивчення цієї проблематики визначається тезою, що історія Голокосту є частиною власної української історії, а як писав молодий німецький історик Гвідо Кноп: «...ми відповідальні за пам'ять про власну історію...».

Завдання модуля:

Систематизувати знання щодо:

- методики виховання толерантності;
- наявних інтерактивних методів у вихованні та навчанні;
- використання історичних джерел у процесі виховання толерантності.

Сформувані вміння (навички):

- виховання толерантності за допомогою історичних матеріалів;
- використовувати інтерактивні методи в навчанні та вихованні;
- використання історичних джерел (друкованих, візуальних).

Людство не повинно забувати, що нацистські табори смерті починалися з ненависті, забобонів та антисемітизму. А пам'ятаючи про витoki зла, необхідно завжди протистояти спробам розпалити ненависть і міжнаціональну ворожнечу.

Олена Жадько, директор СШ № 10, м. Марганець

НАУКОВІ ПОДІЇ

МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС ДІЯЧІВ ЄВРЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ

Конгрес відбувався з 5 по 7 травня 2008 року в Єрусалимі. Особливість цього форуму полягає в тому, що це зібрання діячів різних галузей єврейської освіти, в тому числі проблематики вивчення та викладання історії Голокосту, які працюють у цій сфері на теренах колишнього Радянського Союзу. Таким чином, цей Конгрес зібрав російськомовних фахівців з усіх галузей єврейської освіти.

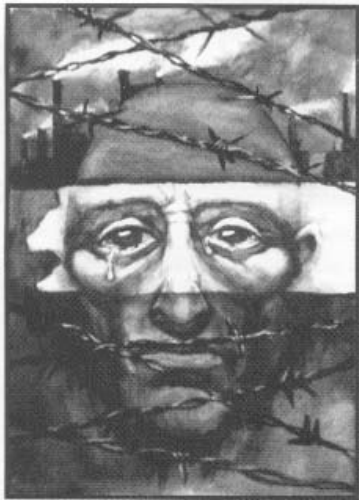
Організаторам Конгресу виступило Єврейське агентство для Ізраїлю «Сохнут», зусиллями якого вже майже два десятиріччя розвивається система єврейської освіти на пострадянських теренах.

Форум був і справді достатньо великим та значним не тільки за змістом, але й за кількістю учасників. Протягом трьох днів Конгресу в його роботі взяли участь близько 300 делегатів з пострадянських країн, переважно з Росії та України, а також з Грузії, Молдови, Литви, Латвії, Білорусії, Естонії. У фокусі роботи Конгресу були сучасні проблеми викладання історії, традиції, мови, літератури єврейського народу в країнах колишнього Радянського Союзу. Дискутувалися проблеми співставлення навчальних курсів країн з ізраїльськими навчальними програмами, що діють в єврейських

школах на пострадянському просторі, підводилися підсумки майже 20-річного відродження та розвитку всіх галузей єврейської освіти в російськомовному середовищі.

Особливо для нас важливим була робота протягом трьох днів Конгресу секції, що була присвячена проблематиці викладання історії Голокосту в єврейських навчальних закладах країн СНД і Балтії. На секції виступили Ілля Альтман, Ірит Абрамські, Анатолій Подольський, Семен Гольдін, Шломо Бальзам, Павло Полян, Михайло Бенюмович та багато інших освітян та науковців, що спеціалізуються на вивченні та викладанні історії Голокосту на теренах колишнього СРСР. У цих виступах було відзначено великий розвиток цієї сфери єврейської освіти, після колапсу тоталітарної системи. Проте головне, що домінувало на секції – це порівняння рівня розвитку та якості викладання історії Шоа в єврейських та неєврейських навчальних закладах після 1991 року до сьогоднішнього. Часто-густо маємо значну кількість прикладів більш ефективного та більш зацікавленого викладання цієї теми в неєврейських школах. Цей факт навіть не викликав дискусії у учасників, а навпаки всі на власних прикладах тільки підтвердили цю тезу.

ХОЛОКОСТ КАК МЕСТНАЯ ИСТОРИЯ

**HOLOCAUST AS LOCAL HISTORY
PAST & PRESENT OF A COMPLEX RELATION**

June 5-8, 2008

University of Macedonia
156 Egnatia Street, Thessaloniki, Greece

групп сопротивления и их вклад в преследование либо спасение евреев. Однако это направление остается слабо исследованным; теоретико-методологическая база для него по-прежнему недостаточно проработанным.

Аналогичным образом остается непрым анализ последствий Холокоста. Политические устремления государств и восстановительные процессы послевоенного времени, стойкость антисемитских предрассудков и наступление холодной войны, неоднозначность коллективной памяти, наряду с многомерностью локальных противоречий и интересов, — все это осложняло возвращение евреев на места довоенного проживания, откуда они были изгнаны. Кроме того, общественное мнение и коллективная память о

Памятный знак 50-тысячной еврейской общине г. Фессалоники, депортированной в Аушвиц весной 1943 г.

5-8 июня 2008 г. в университете Македонии (Фессалоники, Греция) прошла международная научная конференция «Холокост как местная история: прошлое и будущее сложной взаимосвязи» (*Holocaust as local history: Past and present of a complex relation*). Встреча собрала более 50 исследователей из Великобритании, Франции, Германии, США, Канады, Израиля, и, конечно, Греции; присутствовали также исследователи из Молдовы и Украины. На конференции рассматривались ключевые вопросы истории геноцида евреев в период Второй мировой войны, а именно: каким образом нацистская политика реализовывалась «на местах», в специфическом контексте того или иного региона; каким было взаимодействие с местными общинами и общностями — с упором не только на самих событиях геноцида, но также и на их последствиях.

Вплоть до недавнего времени важность влияния местных условий на события геноцида оставались недооцененной. Ученым понадобились десятилетия на то, чтобы осознать, как по-разному в событиях геноцида были вовлечены «обычные» рядовые люди — соседи евреев, и что их роль была значительно более важной, чем считалось ранее. Ныне в историографии Холокоста уже разрабатываются направления, учитывающие важность таких местных факторов, как действия местных коллаборационистов, наблюдателей, местных политических, социальных и религиозных учреждений,

Выступление М. Мазуровского из Мемориального музея Холокоста в Вашингтоне

событиях недавнего прошлого стали избирательными и двойственными, а порой определяющими стали умолчание и забвение.

Ключевыми тематическими направлениями работы конференции стали такие темы, как: 1) нацистская политика сквозь призму местных условий; 2) виды и масштабы коллаборации в местном контексте; 3) роль наблюдателей, церквей, движений сопротивления, а также идеологий фашизма, коммунизма, антикоммунизма и антисемитизма в местном контексте; 4) солидарность и спасение в местных условиях; 5) имущественно-материальные аспекты Холокоста в местных условиях: собственность и законодательство; 6) возвращение евреев в послевоенной Европе: местные особенности; 7) региональные историографии Холокоста; 8) коллективная историческая память, национальные нарративы и политика увековечения памяти жертв в местном контексте.

Конференция была организована Исследовательским центром гражданских конфликтов (Civil Wars Studies Group) при университете Македонии в сотрудничестве с Программой эллинистических исследований Йельского университета при поддержке Мемориала Шоа (Париж) и еврейской общины г. Фессалоники. Академическая концепция конференции была разработана при поддержке известных ученых - специалистов по истории Холокоста: проф. Омера Бартова (Omer Bartow, Brown University, USA) и проф. Кристофера Браунинга (Christopher Browning, University of North Carolina, USA).

ПОВЕРНЕННЯ МИНУЛОГО: ПАМ'ЯТЬ ПРО ГОЛОКОСТ У СХІДНІЙ ТА ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЄВРОПІ ПІСЛЯ 1990 РОКУ

Міжнародна наукова конференція саме з такою назвою відбулася в Берліні 22-24 травня 2008 року в Університеті імені Гумбольдта. Під час конференції були розглянуті різноманітні аспекти осмислення жакливної спадщини історії Голокосту в країнах Східної Європи, сприйняття Голокосту (чи його несприйняття) як частини власної історії та культури східноєвропейськими суспільствами після падіння радянської тоталітарної системи, проблематика збереження пам'яті, відповідальність за пам'ять про Голокост не тільки як частину єврейської, але й як частину європейської історії. Ініціатором проведення цього Форуму виступила Кафедра польської літератури університету імені Гумбольдта, зокрема професор Магдалена Маршалек, що є фахівцем з сюжетів єврейської історії в сучасній польській літературі. Саме професор Маршалек збирала в рамках конференції провідних спеціалістів з проблематики осмислення історії Голокосту в східноєвропейських країнах.

Під час конференції працювали секції, кожна з яких була присвячена стану збереження пам'яті про Голокост в окремих країнах Східної та Центральної Європи, а саме в Польщі, Угорщині, Україні та Чехії. Доповідачі присвятили свої виступи аналізу відображення проблематики історії Голокосту в сучасній літературі

та кіномистецтві, а також розгляду стану меморіалізації, досліджень та викладання цієї тематики в їхніх країнах та ставлення до цих процесів як з боку суспільства так і з боку держави. Після кожної секції відбувалися дуже жваві дискусії щодо порівняння ситуацій в цих країнах, а також одним з дражливих питань цієї дуже важливої та високоповажної конференції було питання наскільки тема Шоа є на сьогодні інтегрованою в дискурс про збереження національної історичної пам'яті. Учасниками конференції були відомі дослідники Станіслав Оберік, Томаш Лисак, Анна Хайкова, Ян Грабовський, Олександра Убертовська та інші.

Головні проблеми, що дискутувалися під час конференції та хвилювали учасників, передовсім про сприйняття історії Голокосту як частину власної національної історії, порівняння Голокосту з іншими трагедіями та геноцидами в історії європейського континенту протягом ХХ століття, відповідальність за пам'ять про цю минувшину, залишаються надто важливими для сучасного гуманітарного інтелектуального дискурсу в модерній Європі, та зокрема в її східній та центральній частинах. Берлінська конференція зробила очевидний внесок, можливо, навіть крок уперед у цій дискусії.

СУСПІЛЬНІ ПОДІЇ

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗБІРКИ ПОЕЗІЙ МАТЕУША ПЕНЬОНЖЕКА «ГОЛОСІННЯ»

Література нас рятує. Сьогодні саме літературні, поетичні форми дуже здатні викликати емпатію, розуміння спільності тієї трагедії, відповідальності за пам'ять про неї. В цьому плані емоційно дуже сильною є збірка поезій польського поета Матеуша Пеньонжека «Голосіння» та його вірші «Сім свіч». І тепер, завдяки талановитому, чуттєвому перекладу Ігоря Пізнюка, до поезії Пеньонжека може доторкнутися український читач. Польський поет, український перекладач і єврейська тема! Саме такий у людства сьогодні вихід — пам'ятати, що це була наша загальна історія, відчувати відповідальність за спільність історичних шляхів. У нашому випадку — спільність, трагізм та гордість польсько-українсько-єврейських взаємин, Голокост — частина єврейської, польської, української історії.

Ці талановиті люди, народжені, звісно, після Другої світової, і для Матеуша Пеньонжека і для Ігоря Пізнюка цілком зрозуміло, що втрачена єврейська культура на їх рідних землях є складовою частиною їх культури. В поезіях Пеньонжека сильно відчувається його біль та співпереживання єврейській долі. Коли він пише про Перемишль чи про Бабин Яр, він пише про свій біль. Йому близька єврейська традиція, звичаї, культура, він сумує за ними...

Презентація збірки поезій Матеуша Пеньонжека «Голосіння» відбулася 10 червня 2008 року о 18.00

у приміщенні Центру польських та європейських студій Національного університету "Кієво-Могилянська академія". Презентація стала можливою завдяки спільним зусиллям Літературного часопису «Криниця» та Українського центру вивчення історії Голокосту. В цьому заході взяли участь, передовсім, сам автор, головний редактор часопису «Криниця» пані Дорота Яворська, яка була ведучою цього вечора. Учасниками презентації були відомі українські науковці, громадські діячі, студенти Кієво-Могилянської академії. Матеуш Пеньонжек читав свої вірші, присвячені світлій пам'яті немилосердно замордованих польських та українських євреїв у Перемишлі та в Бабиному Яру під час Голокосту. Багато виступаючих відзначали, що сучасній Україні вкрай необхідно більше таких книжок як «Голосіння». Тому що не вистачає українському суспільству сьогодні чесних рефлексій та осмислення важких подій власної та спільної історії минулого століття...

РЕЦЕНЗІЇ

ИСТОРИЯ ХОЛОКОСТА И УКРАИНА

Недавно в Киеве вышел в свет третий номер научно-исторического журнала «Голокост і сучасність». Нужно сказать, что появление нового ответственного редактора значительно улучшило качество журнала. Международный редакционный совет (в котором почему-то нет ни одного израильтянина) представлен именами известных исследователей. Представителей европейских научных институций здесь трое — К. Беркхофф (Нидерланды), А. Вейс-Вендт (Норвегия), и Д. Поль (Германия). Редакционная коллегия тоже изменена, в ней появилась д.п.н. Е. Иванова из Харькова.

Это теперь именно научный журнал. Первый же текст известного шведского исследователя Йогана Дитча (отметим, что фактически наиболее интересные темы и новые подходы, как обычно, отмечены печатью заграницы) «Спротивляясь «Нюрнбержской историографії» Голодомора», подчеркивает неумную политизацию проблемы Голодомора. Основная мысль Й. Дитча — неуместное сравнение Холокоста и Голодомором часто соседствует с откровенным антисемитизмом, в случае, например, с известным Л. Лукьяненко. Нужно сказать, что дикие представления Л. Лукьяненко давно знают в мире, еще в бытность его первым послом Украины в Канаде, однако «приключения» борца с советским режимом в Северной Америке остаются под запретом для СМИ в Украине. Не бесконечные "провокации КГБ" (хотя бывали и они) остаются преподой для нормальных отношений между еврейской и украинской диаспорой, а именно повышенная чувствительность цивилизованного мира к антисемитизму, к сожалению, до сих пор распространено среди украинцев.

Сравнение Голодомора с Холокостом началось действительно не вчера. Ревизионистские, а то и прямо антисемитские статьи в различных украинских СМИ Канады, США и Австралии давно отмечались различными американскими, европейскими так и израильскими исследователями. Либеральные попытки смягчить явное «перетягивание каната» и тем самым вытеснение памяти о Холокосте, и одновременно сказать правду о кошмаре Голодомора бывали в журнале «Сучасність», выходившем тогда в Мюнхене. Однако успехом они не увенчались — часть радикально настроенной украинской диаспоры продолжала сравнивать с Холокостом, а другая часть и вовсе заявляла о прямом участии евреев в Голодоморе на стороне ЧК (как это делали раньше в оккупационных СМИ рейскомиссариата Украина). После переезда редакции в Киев журнал изменился и даже отметился шокирующим «исследованием» О. Билоконя о некоей никому не известной «еврейской государственности в УССР 1920-30 годах».

Й. Дитч резонно отмечает, что понятие "геноцид" сложно применить к слабо изученному Голодомору. Нынешняя политизация проблемы, вызванная к жизни заявлениями украинского президента (предложившего запретить отрицание Холокоста и Голодомора и карать подобное уголовной статьей за отрицание именно «геноцидного характера» — это при советской системе судов, тюрем и прокуратуры в Украине!), не дает возможности для нормального обсуждения истории.

Чрезвычайно интересна статья Д. Думитру (Молдова) о проблемах преподавания истории Холокоста в Молдове (где так же, как в Украине, националистически настроенное общество не желает видеть в нацменьшинствах собственных сограждан), а тем более значительна

статья В. Солоняря (США) о депортации румынских цыган (рома) в Транснистрию — темы малоизученной, особенно в СНГ.

Харьковский исследователь А. Круглов дает подробные цифры количества убитых евреев, на фоне малого количества членов айнзацгрупп, проводивших подобные «акции». Материал наглядно показывает безжалостную и беспрецедентную картину Холокоста. Командиры айнзацгрупп имели в основном высшее образование и отличались безукоризненным выполнением порученной им «работы». Важно то, что А. Круглов пишет, что некоторые полицейские отказывались принимать участие в убийствах женщин, детей и стариков, «ссылаясь на свое религиозное воспитание», и их возвращали на работу в родное ведомство «без особых последствий». То есть — никого к участию в расстрелах не принуждали. Хотя, думаю, карьеру в нацистской Германии подобные люди уже сделать не могли, некоторые последствия все же были... В этом интересном материале смущает только использование аббревиатуры «эйнзацгруппы», явно списанной из советских учебников. Для постсоветского мира привычнее все таки написание айнзацгруппа (Einsatzgruppe), немецкий язык давно стал доступен для читателей СНГ. Думаем, что эта недоработка автора и редактора не столь существенна.

Однако выглядит странной работа С. Кульчицкого «Голодомор в Украине и украинский Холокост», где хотя и расставлены некие вехи в виде указаний о том, что сравнения Голодомора и Холокоста часто некорректны, но представляются сомнительными странные параллели из истории противостояния Б. Ельцина и М. Горбачева. С. Кульчицкий высказывает оригинальное предположение, что Голодомор в Украине был организован Кремлем с целью не допустить возможного выхода УССР из Советского Союза. На наш взгляд, в те времена даже самому большому украинскому патриоту из коммунистов подобное не приснилось бы в самом смелом сне. М. Грушевский, первый президент УНР, приехавший из эмиграции в Москву, никоим образом не собирался каким бы то ни было образом участвовать в некоем «украинском сопротивлении». На мой взгляд, украинское движение за независимость было в ту пору разбито наголову, именно потому радикальная ОУН в эмиграции захватывает тогда первые позиции. Однако ОУН не могла даже претендовать на какое-либо участие в борьбе на территории Большой Украины. Украинские коммунисты были слишком послушны линии партии, и громкие самоубийства М. Скрипника и М. Хвильевого в разгар Голодомора, к сожалению, не вызвали вполне возможного в других странах возмущения общества.

Историк предполагает, что Украина обладала «крепкими традициями национальной державности», что никак не подтверждает даже сегодняшняя реальность, не говоря о начале XX века, когда УНР продемонстрировала миру неготовность украинцев к державному строительству даже в выгодных для них обстоятельствах российского хаоса, союза с Польшей Пилсудского и благожелательного, в целом, отношения Антанты.

Ученый прямо призывает: "важно убедить ученых Запада в том, что украинский голод 1932-33 гг. был тщательно спланированным, хорошо замаскированным и эффективно совершенным убийством миллионов невинных людей". Очевидно, что подобное «убеждение» вызовет

неоднозначною реакцію і естесвенне для ученого мира неприятне пропаганди. Не знаємо, можливо ли, рассматривая СССР 1930-х годов, говорить о тщательном планировании, и хорошей маскировке. Известно, что кошмар большевизма заключался именно в слабо маскируемом убийстве миллионов. В этом одно из больших отличий от нацизма, который даже в конце войны тратил силы на маскировку лагерей смерти. В ГУЛаг и на расстрел вывозили ночью, однако депортации улиц и сел мало кто маскировал. Коммунизм требовал массового соучастия, он не «выковывал» особые отряды айнцакоманд или СС. Загранотряды, не пускавшие умиравших в украинские города, состояли часто из тех же недавних крестьян. Тут возникает вопрос и о соучастии. Нужно ответственно сравнивать и различать, как делает это, например, А. Глюксман.

Хочется отметить чрезвычайно интересный перевод с идиш недавно, увы, ушедшего М. Дербаремдикера в обработке Е. Малаховой. Вызов на суд Всевышнего, сложная тема теодицеи, тем более во времена Холокоста, написанная на почти уничтоженном нацистами и коммунистами языке идиш, несомненно представляет огромный интерес для читателя. Здесь мы получаем представление о далеко не ясном вопросе, тем более для иудаизма — где был Б-г? Несмотря на встречающийся встречный вопрос (следуя прекрасной, философской традиции иудаизма — важен вопрос, а не ответ): «Где был человек?», всемилостивый Б-г, избравший народ Израиля так и не ответил нам, что было делать раввину в варшавском гетто, когда стало ясно, что речь идет «об окончательном решении»...

Дальше следует рубрика «рецензии», где различные рецензенты рассказывают читателю о новых работах по истории Холокоста. Рецензии солидны и хороши, однако вновь вызывает недоумение работа М. Андрийчука, названная «Воспоминания как юридический документ» — разумеется, автор говорит о довольно проукраинской книге воспоминаний К. Левина. Не думаю, чтобы антиукраинский текст вызвал бы подобную юридическую дефиницию.

Тут в основном зарубежные специалисты пробираются сквозь тексты украинских авторов. В. Солонарь, по сути, громит никому не нужную, очередную пустую диссертацию Н. Сугацкой из Николаева, а В. Лауэр мягко отмечает некорректный перевод украинским историком

фрагмента своей книги. В. Лауэр отметила, что «после Первой мировой войны» на немецкое население Украины обрушились репрессии как анархистов, так и националистов (отметим от себя - так в последствии и большевиков). И. Дерейко делает «описку», меняя слово «после» на «во время», то есть переадресовывая преследования немцев украинцами на россиян. Манера известная — начавшаяся в «перестроечные» времена во многих статьях об известных украинских погромах евреев. Украинские авторы старательно стремились «перевести стрелки» на Россию. Тут не ошибка, а намеренное искажение сути, вновь таки, с 1922 года характерна наука УССР. Подобная политизация науки вызывала бы улыбку, кабы из нее не следовали распоряжения историков Службы Безопасности Украины (смотрите решение «общественных слушаний» при СБУ о том, что ООН не несет ответственности за погром евреев во Львове 1941 г.). Или угрозы уголовного преследования.

Также нужно сказать о привычной для Украины поэтизации науки в тексте Н. Резниченко, написавшем рецензию на книгу Р. Ойербах «На полях Трешлинка», изданную Украинским Центром изучения истории Холокоста в прошлом году. Как известно, книги Р. Ойербах вызывали критику историков, несмотря на несомненные художественные достоинства. Вместо того, чтобы отметить недостаточную историчность текстов Р. Ойербах, Н. Резниченко пытается еще более поэтизировать метафоры автора.

В рубрике «Хроника» размещены сообщения о конференциях и семинарах, прошедших в разных странах. Приятно, что фонд Фридриха Эберта и немецкий культурный центр «Гете-институт» проводили в Киеве круглый стол, посвященный сложному опыту Германии в борьбе с правым экстремизмом. Доклады делали представители общественных организаций Украины и России, что особенно важно. Жаль, что украинские чиновники, насколько мы поняли из сообщения, не приняли участия в слушаниях, не говоря уж о какой-либо поддержке подобных европейских инициатив.

Подчеркну еще раз — новый номер журнала, представляет несомненный интерес. Пожелаем дальнейших успехов редколлегии и сотрудникам Центра!

*Артур Фредекинд
Кобленц, Германия*

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ ВИКЛАДАЧІВ

Урок історії України в 11 класі школи №17 м. Черкаси вчителя Коломієць Лариси Анатоліївни

ТЕМА: НАШ КРАЙ В РОКИ ВІЙНИ

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- розповісти про головні події війни на території краю;
- визначити своє ставлення до «нового порядку»;
- сформулювати свою точку зору на події Голокосту на Черкащині.

Обладнання: карта «Друга світова війна»; карта Черкаської області; книга «Черкащина в контексті історії України»; матеріали газети «Вместе»; спогади очевидців та учасників війни; дошка.

План уроку:

1. Окупація нацистами нашого краю.
2. Встановлення «нового порядку».
3. Голокост.

Хід роботи на уроці

I. Актуалізація знань, мотивація навчальної діяльності

На уроках історії України та всесвітньої історії ми познайомилися з

основними подіями Другої світової війни. Наш край, як і вся Україна, пережив довгі роки окупації, поніс значні людські та матеріальні втрати. Не всі події знайшли відображення на сторінках підручників, тож ми працюватимемо також з матеріалами з газет, спогадами очевидців.

Пригадаймо:

- Коли нацистська Німеччина напала на СРСР?
- Які плани мало німецьке командування щодо України?
- Які країни були вже захоплені фашистами?
- Дайте визначення таким поняттям: окупація, «новий порядок», колабораціонізм, гетто, Голокост, концтабір, гуманізм.

II. Оголошення теми та очікуваних результатів

III. Надання учням необхідної навчальної інформації

1. Період окупації нашого краю (Таблиця на дошці).
2. Встановлення «нового порядку»
 - пригадайте, які заходи передбачав план «Ост»?
 - яким було ставлення фашистів до різних верств населення?

- що змінилось у житті нашого народу?

3. Голокост на території сучасної Черкащини

IV. Робота в групах за завданням

- опрацюйте подані документи;

- які особливості Голокосту на Черкащині?

- які почуття викликали у вас ці документи?

- чи можете ви навести ще приклади проявів Голокосту?

- чому ми приділяємо цьому питанню сьогодні таке значення?

I група

Наказ №9

Управи та інспектора поліції м. Черкаси

10 жовтня 1941 р.

1. Всім жидам до 12 жовтня 1941 р. до 8 год. вечора переселитися з усіх вулиць міста на Митницю, а громадянам, які мешкають у цьому районі, до цього ж часу переселитися у квартири, звільнені жидами, або інші вільні квартири.

2. Обраний жидівській трійці 10 жовтня о 9 годині з'явитися до інспектора поліції для інструктажу.

3. За кожного вбитого робітника нової влади розстрілу підлягають 50 жидів та 10 комуністів.

4. За кожний спалений будинок розстрілу підлягають 100 жидів та 20 комуністів

5. За переховування жидів та зв'язок з партизанами, винні розстрілюватимуться на місці без суду.

Голова управління Шпаківський
Інспектор поліції Бомбрук

II група

1 вересня 1941 р. територія Черкащини увійшла до генерального округу «Київ» — складової частини рейхскомісаріату «Україна». Важливою особливістю геноциду євреїв на Черкащині було створення гетто. Причиною цього була значна кількість євреїв, що проживали у цих районах. Так, згідно перепису населення 1939 р. в м. Умані проживало 13233, Черкасах — 7637, Смілі — 3428, Тальному — 1866, Шполі — 2397, Корсуні — 1329, Звенигородці — 1957 євреїв. Гетто були створені в Звенигородці, Смілі, Умані, Шполі, Монастирищі, Черкасах. Найбільше гетто діяло в м. Умані. Уманське гетто мало штат працівників, що призначалися з числа євреїв. Окрім старости був його помічник та кілька поліцаїв.

III група

Розпорядження міського Управління м. Умані до 28 лютого 1942 р.

1. Всі торговельні місця, магазини, крамниці в Умані та в Уманському районі мусять забезпечити себе такими написами: «Жидам

вхід заборонено».

2. Всі під'їзні дороги до ГЕТТО мусять мати напис: «Увага! Гетто! Вхід українцям заборонено під загрозою штрафу».

3. Заготівля, написи й приладнання вивісок, а також кошти на це покладається на жидів. Термін - 27. 02. 1942 р.

4. Зараз після публікації цього забороняю я всяку самостійну торгівлю й ремісництво жидам, тобто ніякий жид не може бути в майбутньому керівником ремісничої або торговельної установи.

5. Зараз же, після опублікування цього, забороняю я продаж коштовних речей, меблів та якогось іншого матеріалу жидами українцям, тобто: купівлю або присвоєння жидівського майна українцями.

Хто протидіятиме ухвалі від 1 до 5 пункту, буде оштрафований.

IV група

Трагедія в Млієві:

«Це було весною 1942 р. До села гнали колону євреїв. Вони з усіх боків були оточені поліцейськими. Була вирита довга яма. Побачивши її, люди зрозуміли, що це кінець. Прикладами, палицями і кулаками людей примусили стати вздовж ями в кілька рядів. Почали стріляти з кулеметів. Багато поліцаїв під час розстрілу поховались за нашою хатою і сараєм. Один з них закрив вуха і плакав, але більшість із них брала участь у розправі. Стріляли самі, а потім добивали ранених в ямі. Після розстрілу поліцаї зібрали розкидані речі на вози. Потім зігнали чоловіків села, щоб загорнути яму».

Ніна Ласкава, с. Мліїв

V група

Під час війни Віктор Дикий жив у Смілі. В одній зі смілянських шкіл викладала вчителька Зимня Марія Макарівна. Сусіди повідомили німецьку владу, що вона єврейка. Її з донькою мали заарештувати. Віктор зі своєю мамою відвезли їх в Ташлик до надійних людей. Необхідно було здобути для них надійні документи. 15-річний Віктор встиг до війни попрацювати слюсарем. Забравшись до приміщення Смілянської залізничної лікарні, він відкрив сейф, у якому зберігались документи тих, хто загинув, підбрав найнадійніші для Марії Зимньої та її доньки. Із цими документами мама з дочкою дісталися до Румунії, де і прожили до кінця війни.

V. Підбиття підсумків уроку

- Що ми робили на сьогоднішньому уроці?

- Які події війни відбулися на території нашого краю?

- Які особливості Голокосту на Черкащині?

- Що ви відчували протягом уроку?

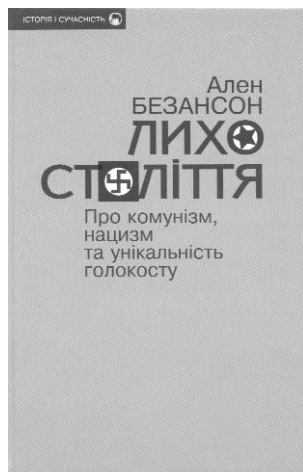

НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ

Друга світова війна і доля народів України: Матеріали 2-ї Всеукр. наук. конфер. 30-31 жовтня 2006 р. / Громадський к-т для вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру, Держ. к-т України у справах національностей та релігій, Ін-т політ. і етнонаціональних досліджень НАН України; Ін-т історії України НАН України; Укр. центр вивчення історії Голокосту; Музей історії м. Києва / Ред. кол.: Ю. Левенець, М. Попович, В. Смолій, Д. Табачник (співголови), В. Нахманович (відп. ред.) та ін. — К.: «Зовнішторгвидав», 2007. — 416 с.

У збірці вміщено доповіді учасників 2-ї Всеукраїнської наукової конференції, які висвітлюють місце національної проблематики в ідеології і пропаганді воюючих сторін, загальні процеси у житті народів України під час війни, проблеми міжнаціональних відносин, історію національно-політичних і національно-визвольних рухів, різні сторони національного життя. Досліджено також національну політику Радянського Союзу, нацистської Німеччини і держав Східної Європи на українських землях протягом 1930-1950-х років. Окреме місце приділено сучасним рефлексіям подій тих років

Безансон, Ален. Лихо століття: Про комунізм, нацизм та унікальність голокосту / З фр. пер. Т. Марусик. — К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. — 136 с.

Два найжорстокіші тоталітарні режими ХХ століття — нацистська Німеччина і комуністичний СРСР — завдали великого лиха мільйонам людей. Ален Безансон доводить типологічну подібність комунізму і нацизму. У своїй книжці автор торкається також голоду в

Україні. Він вважає, що мета цієї акції полягала не в бажанні зламати опір селянства, оскільки колективізація зламала його, а в намаганні покласти край національному існуванню українського народу.

Ален Безансон — автор двох десятків книжок і великої кількості статей та передмов на теми історії Росії, СРСР та України. Доктор історичних наук та доктор філологічних і гуманітарних наук. Він також член філософської секції Академії гуманітарних і політичних наук Інституту Франції.

Shared history — divided memory. Jews and Others in Soviet-Occupied Poland, 1939–1941 / Eds. Elazar Barka, Elizabeth A. Cole, Kai Struve, preface by Dan Diner. — Leipzig: Leipziger Beiträge zur Jüdischen Geschichte und Kultur (Band 5), 2007. — 390 p.

В сборнике статей «Общая история — раздельная память. Евреи и «другие» в оккупированной Советским Союзом Польше, 1939–1941»,

опубликованном Институтом им. Шимона Дубнова в Лейпциге, рассматривается комплекс проблем в области межэтнических взаимоотношений в кресах и в странах Прибалтики в двухлетний промежуток времени и немедленные последствия этого периода, главным образом сложные взаимоотношения между евреями, поляками и украинцами. В статьях рассматриваются сегодняшнее состояние изученности данных проблем, авторы привлекают внимание к современным этническим и национальным нарративам о событиях тех лет. Вместе с тем, цель данной книги — попытаться расширить порой узкое понимание собственной истории теми трактовками, которые существуют у «других» и их историческим нарративом — для того, чтобы содействовать созданию более многогранной картины прошлого, которому было присуще насилие.

В сборнике содержатся следующие статьи:

РАЗДЕЛ «ПАМ'ЯТЬ И ИСТОРИОГРАФИЯ».

— *Кай Струве*. Восточный опыт и западная память — 1939–1941 как парадигма конфликтов европейской памяти;

— *Джоанна Б. Михлич*. Антипольские и просоветские? 1939–1941 и стереотипы о евреях в польской историографии;

— *Вильфрид Ильге*. Состояние жертв: постсоветские украинские нарративы Второй мировой войны.

РАЗДЕЛ «СОВЕТСКАЯ ВЛАСТЬ».

— *Марек Вержбицки*. Западная Белоруссия в сентябре 1939 г.: пересмотр польско-еврейских взаимоотношений в

кресах;

— *Рафал Внук*. Сопротивление в 1939–1941 гг.: польское подполье и евреи при советской оккупации;

— *Гржегорж Хрищюк*. Жертвы 1939–1941 гг.: советские репрессии в Восточной Польше;

— *Евгений С. Розенблат*. «Контактные зоны» в межэтнических отношениях: пример Восточной Белоруссии, 1939–1941;

— *Александр Бракель*. Было ли «еврейское сотрудничество» в советскую оккупацию? Исследование на примере региона Барановичи;

— *Кристоф Мик*. «Лишь евреи не колеблются...»: Львов в период советской оккупации;

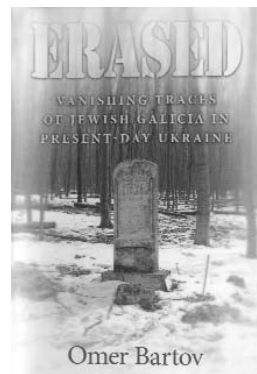
— *Марко Царыннык*. Дворец на Икве: Дубно, 18 сентября 1939 г. и 24 июня 1941 г.

РАЗДЕЛ «ПОГРОМЫ».

— *Дитер Поль*. Антиеврейские погромы в Западной Украине: методика исследований;

— *Анджей Жбиковски*. Погромы в северо-восточной Польше: спонтанные реакции и немецкие подстрекательства;

— *Кристоф Дикманн*. Литва летом 1941 г.: немецкое вторжение и погром в Каунасе.

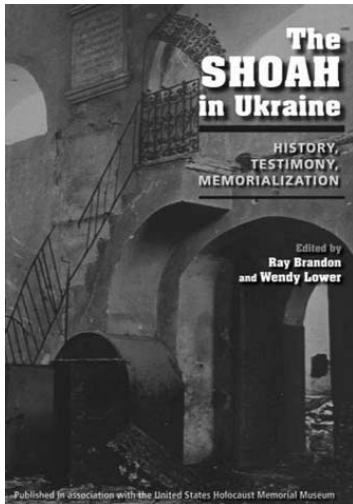
Bartov, Omer. Erased: vanishing traces of Jewish Galicia in present-day Ukraine. — Princeton: Princeton University Press, 2007. — XVII, 232 p.

У книзі «Стерто: зникнення слідів єврейської Галіції в сьогоденній Україні» професор Омер Бартов описує швидко зникнення залишків присутності на Західній Україні євреїв, котрих було захоплено і вбито нацистами подекуди з допомогою місцевого

населення. Початком книги стала глибого особиста хроніка Голокосту з рідного міста його матері — Бучача; але поступово книга переросла в історичний екскурс по всьому регіону. Зрештою ці гострі дорожні замітки відкривають читачеві картину повного зникнення євреїв та витіснення їх зі сфери суспільної пам'яті, що трактується автором як кричущий акт навмисного забуття в угоду агресивному українському націоналізму.

Будучи провідним спеціалістом з історії Голокосту, Бартов звертає увагу читача на доленосні події початкового періоду війни, пов'язуючи їх зі складними міжетнічними стосунками і конфліктами, які існували протягом століть. По відвіданні двадцяти міст України він відновлює історію колишніх місцевих єврейських та польських громад та відстежує те, що лишилося від них після нещадного та тотального знищення. Автор знаходить обернені на ринки єврейські кладовища, використовувані під звалища синагоги та нічим не означені місця масових захоронень. Він приводить свідків до спішно зведених після здобуття Україною незалежності пам'ятників — пам'ятників тим національним лідерам, які співпрацювали з нацистами в убивстві євреїв. Він виявляє, що в новій незалежній Україні минуле реконструюється за рахунок подавлення пам'яті жертв минулого.

Омер Бартов — поважний професор історії Європи в університеті Браун. Він є автором декількох книг, серед яких «Вбивці серед нас: Голокост, індустріальне знищення та розповідь про це», «Гітлерівська армія: солдати, нацисти та війна в Третьюому Райху», «Східний фронт, 1941–1945: німецька армія та варваризація військових дій», «У дзеркалі руйнування: війна, геноцид та сучасна ідентичність» та ін.

The Shoah in Ukraine: history, testimony, memorialization / R. Brandon, W. Lower, eds. — Bloomington: Indiana University Press: In association with the United States Holocaust Memorial Museum, 2008. — IX, 378 p.: ill.

Накануне нацистського вторгнення в 1941 г. в Україні проживала найбільше численна єврейська громада Європи. Між 1941 і 1944 роками тут були знищені близько 1 млн. 400 тис. євреїв. Однак об цій главі історії Холокосту відомо небагато. Написана на основі нових архівних джерел з колишнього СРСР, свідчень виживших, матеріалів післявоєнних судових процесів, а також на основі значущих ресурсів Меморіального музею Холокосту в Вашингтоні, ця книга освітлює довоєнний, воєнний і післявоєнний періоди і охоплює практично всю територію сучасної України. Розглядаються в збірці теми — включаючи єврейсько-українські взаємостосунки, невідомі лагерь і гетто, міжетнічне насильство, злочини воєнної і

громадянської адміністрації, німецько-румунське взаємодіяння — змальовують широку картину обстановки, в якій нацисти виконували свій радикальний антисемітський план. В цій книжці зведені дослідники з України, Німеччини, Великобританії, Нідерландів і США; він проливає новий світло на такі складні теми, як знищення, колаборація, українсько-єврейські взаємостосунки, свідчення очевидців, допомога, порятунок і увічнення пам'яті Холокосту в сучасній Україні.

В збірці містяться наступні статті:

- *Дитер Поль*. Знищення євреїв України в зоні німецької воєнної адміністрації і в рейхскомісаріаті Україна.
- *Франк Голишевський*. Відтінки сірого: роздуми про єврейсько-українські і німецько-українські стосунки в Галичині.
- *Деніс Делетант*. Трансїстрія і рішення румунами «єврейської проблеми»
- *Андрей Ангрік*. Істреблення і праця: євреї і «Трасса IV» в Центральної Україні.
- *Венді Лауер*. «На нім лежить відповідальність за весь апарат управління»: керівники нацистської громадянської адміністрації і Холокост в Житомирі.
- *Мартин Дін*. Радянські фольксдойче і Холокост в рейхскомісаріаті Україна.
- *Александр Круглов*. Втрати євреїв в Україні в 1941-1944 рр.
- *Карел Беркхофф*. Дина Проничева і виживання в Бабьому Ярі: німецьке, єврейське, радянське, російське і українське записи.
- *Омер Бартов*. «Білі плями» і «чорні діри»: минуле і теперішнє Східної Галичини.

ПОВІДОМЛЕННЯ ТА ОГЛОШЕННЯ

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «РОМИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ, ВИКЛАДАННЯ ТА УВІЧЕННЯ ПАМ'ЯТІ» (2 серпня 2008 р., Київ)

Згідно з постановою Верховної Ради України від 8 жовтня 2004 року, в Україні засновано День пам'яті Голокосту ромів (циган), що відзначається 2 серпня. Український центр вивчення історії Голокосту (www.holocaust.kiev.ua) за підтримки Фонду Ф. Еберта до цієї дати планує провести 2 серпня 2008 р. в Києві міжнародну конференцію «РОМИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ, ВИКЛАДАННЯ ТА УВІЧЕННЯ ПАМ'ЯТІ».

У роки Другої світової війни однією з етнічних груп, яка зазнала переслідувань у багатьох регіонах окупованої частини Європи, були роми. Однак існують розбіжності в концептуальному питанні про те, чи було знищення ромів тотальним, що здійснювалося на основі расової ідеології і виконувалося повсюдно згідно з попереднім наміром і оформленим потім планом, з використанням мобілізованих для цього технічних ресурсів і адміністративних ланок різних рівнів, які працювали для досягнення однієї мети.

Регіональні особливості нацистської та румунської антиромської політики на радянській території вивчені вкрай недостатньо. У роботах закордонних істориків майже не розглядається територія України; статистика вкрай уривчаста, значні комплекси архівних джерел дотепер не введені до наукового обігу, не вивчено позицію різних підрозділів окупаційної адміністрації в Україні з «ромського питання» тощо. Головне ж — проблема трагічної долі ромів України, схожості антиромської політики та її принципів відмінності від політики щодо інших категорій населення відсутня як окрема науково-дослідна проблема в українській історіографії; майже не вживаються заходи для вивчення й увічнення трагічної долі цього народу.

Конференція має стати відправним пунктом та поштовхом для подальшого вивчення описаної тематики й повернення до неї науково-дослідного інтересу. Учасники конференції — дослідники з України, Росії, Білорусі, Німеччини, Норвегії, а також фахівці в галузі освіти та викладання, які представляють свої розробки і в результаті обговорень і обміну наявними підходами запропонують подальші шляхи дослідження зазначеної проблеми. Запрошуються також представники ромських національно-просвітницьких організацій, які безпосередньо контактують з тими, хто пережив переслідування, і залучені до збору свідчень, усних і письмових спогадів про пережите в роки окупації, а також увічнення пам'яті жертв. До участі в конференції запрошуються широкі кола громадськості — студенти, аспіранти, усі, хто цікавиться долею етнічних груп України в роки Другої світової війни, проблемами колективної історичної пам'яті, історії геноциду. Одним із результатів конференції буде публікація Українським центром вивчення історії Голокосту окремої збірки доповідей для подальшого поширення й популяризації результатів конференції.

Заявки на участь у конференції разом з тезами доповідей (до 4000 знаків в електронному вигляді) приймаються до 1 липня 2008 р. У заявці мають бути зазначені: ПІБ, поштова і електронна адреси, службовий, мобільний і домашній телефони, місце роботи, посада, науковий ступінь, тема доповіді.

Заявки надсилати на адресу: Український центр вивчення історії Голокосту, 01011, Київ, вул. Кутузова, 8, кім. 109. Тел./факс: (044) 285-90-30, e-mail: uhcenter@binet.com.ua, holocaust_studies@sf.ukrtel.net.

Транспортні витрати в межах України, готель та харчування відшкодовує організатор.

Рішення про включення доповіді до програми конференції буде ухвалено оргкомітетом після отримання тез. Оргкомітет

залишає за собою право відмовити в участі у конференції, якщо тема доповіді не відповідатиме зазначеній вище тематиці або ж робота буде виконана без урахування загальноприйнятих наукових вимог.

НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «ВТОРАЯ МИРОВАЯ ВОЙНА И (РЕ)КОНСТРУКЦИЯ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ»

3-6 сентября 2009 г., Киев

Созданный в Советском Союзе в послевоенное время нарратив о минувшей войне был призван играть важную роль в построении идеологии о монолитности СССР в борьбе с фашизмом и создании нового советского общества. Крайне политизированная мифология преданности советских народов режиму и их единства в великой борьбе пропагандировалась посредством учрежденных с этой целью государственных праздников, церемоний и ритуалов, кинематографа, литературы и образовательных мероприятий. Те же воспоминания и трактовки, которые не вписывались в официальную версию взаимоотношений Украины и украинцев с советским государством и его действиями, подавлялись и запрещались. С обретением независимости в 1991 г. Украина и исследователи украинской истории постепенно начали обращаться к проблемам формирования национальной идентичности и переоценке идеологии и мифологии, созданной в советский период. Такие события, как Голодомор 1932-1933 годов, принудительная коллективизация, Холокост, сталинские репрессии остались глубоко в коллективной памяти украинцев. Вплоть до сегодняшнего дня наиболее исследованными темами остаются такие, как роль Украины и украинцев в событиях Второй мировой войны как в советском, так и, шире, в европейском контекстах.

На конференции "Вторая мировая война и (ре)конструкция исторической памяти в современной Украине" будут рассматриваться украинский опыт и восприятие Второй мировой войны; осуществлявшаяся в послевоенный период мифологизация советской властью войны и роли Украины в ней; политика в сфере коллективной памяти в современной Украине. Ученые приглашаются внести вклад в международный диалог об исторической памяти в Украине и национальной идентичности. Принимаются доклады по следующей тематике:

— философия, теория и политика в области исторической памяти;

— построение исторической памяти в СССР и современной Украине;

— официальное увековечение памяти о войне;

— общественное образование и роль Украины в этой сфере;

— репрезентация войны и памяти о ней в искусстве, кинематографе и литературе;

— события и проблемы, связанные с политикой в сфере исторической памяти о Второй мировой войне и национальной идентичности в Украине.

Тезисы (объемом 300-500 слов) направлять организаторам по адресу: historical_memory@fulbright.com.ua не позднее 15 октября 2008 г.

Решение о приглашении к участию в конференции будет вынесено не позднее 1 января 2009 г.

Окончательные версии выступлений должны быть представлены для распространения среди участников конференции не позднее 15 июня 2009 г.

По итогам конференции будет издан сборник материалов.

Организаторы конференции:

- Программа Фулбрайта в Украине;
- Институт Кеннана при Международном центре для исследователей им. В. Вильсона;
- Бюро по образовательной и культурной деятельности при Государственном департаменте США;
- Институт политических и этнонациональных исследований им. И. Кураса НАН Украины;
- Украинский институт национальной памяти;
- Институт истории Украины НАН Украины;
- Издательство «Критика» (Киев, Украина);
- Гете-Институт (Киев, Украина);
- Институт изучения Европы и международных отношений, университет Комениус (Братислава, Словакия);
- Центр изучения Холокоста и геноцида (Амстердам, Нидерланды).

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРУ

- Звіт про міжнародну наукову конференцію «Роми України в період Другої світової війни: сучасний стан вивчення, викладання та увічнення пам'яті» (Київ, серпень, 2008)
- Навчальна школа для викладачів-тренерів у рамках проекту «Назустріч пам'яті» (Мукачеве, серпень, 2008)
- Навчально-методичний семінар для вчителів історії Східної України (Харків, серпень, 2008)
- Методичні розробки вчителів з історії Голокосту
- Новини бібліотеки Українського центру вивчення історії Голокосту
- Інше

Адреса редакції:

Український центр
вивчення історії Голокосту
вул. Кутузова, 8, кім. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: (044) 285-90-30
<http://www.holocaust.kiev.ua>
E-mail: uhcenter@binet.com.ua

Головний редактор:

Анатолій Подольський
Відповідальний редактор:
Михайло Тяглий
Дизайн та комп'ютерна верстка
Руслан Руденко
Коректор
Руслан Руденко

Видання здійснено за підтримки The Rothschild Foundation (Europe)

Видруковано в ДГВПП
«Зовнішторгвидав України»
Адреса: м.Київ, вул. Воровського, 22,
Тел.: 234-33-04
Наклад: 500 примірників.

Погляди авторів можуть не завжди збігатися з поглядами редакції.